

amely 1941-ig követi Münnich Ferenc életútját. E bevezetőből és Gyáros László visszaemlékezéséből megtudjuk, hogy 1941 elején a Szovjetuniónak Münnich Ferencet — néhány más Vernet-i fogolylyal együtt — végre sikerült kiszabadítania.

Noha a kötet csupán a nagyszerű életút egy fontos szakaszát kívánja rendszeresen bemutatni, számos felvillanó részletből az olvasó összeállíthatja magának Münnich Ferenc későbbi pályáját is. A szovjet polgárháború, a Tanácsköztársaság és spanyol polgárháború ütközetei után a francia koncentrációs táborból alig hogy kiszabadult kommunista már a Honvédő Háború csataterein tevékenykedik, majd Moszkvában szerkeszt rádióadásokat a magyar hallgatók számára. Hazatérve rendőrparancsnok, majd hosszú évekig diplomata, 1956 kapcsán pedig kiderül, hogy Münnich Ferencnek nem a Honvédő Háború volt az utolsó fegyveres ütközete. Jelentős részt vállalt az ellenforradalom leverésében, majd a megújhodott marxista-leninista párt, az MSZMP vezetésében

Györkei Jenő bevezetője történelmi háttérrel is rajzol a fontos biográfiai epizódhoz. Bemutatja a nemzetközi brigádok sorsát, amelyekben Münnich Ferenc küzdött, szerepüket a madridi, a jaramai, a guadalajarai ütközetben. Ismerteti az önálló magyar zászlóalj megalakulásának körülményeit, majd az aragóniai tehermentesítő támadást, amelynek során Zalka Máté és Hevesi Ákos elesett. Megemlékezik Münnich Ferenc szerepéről az ebrói ütközetben, majd azokról a drámai pillanatokról, amikor a köztársasági Katalónia végnapjaiban az önkéntesek utóvédként fedezték a sebesültek és a menekülők visszavonulását.

A könyv haszna többszörös: adalék a munkásmozgalom csak napjainkban feléledő biográfiai irodalmához, egyben kor-dokumentum és az internacionalista nevelés jól forgatható fegyvere is. A szerkesztőkön kívül a kiadót is elismerés illeti a találó borítóért és a jórészt ismeretlen illusztrációkért.

Harsányi Iván

JÓZEF BOLASŁAW GARAS

ODZIALY GWARDII LUDOWEJ I ARMII LUDOWEJ 1942—1945

(*Widawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa, 1971. 616 o.*)

Józef Bolesław Garas terjedelmes munkájában a hitlerista megszállók ellen, Lengyelország nemzeti és társadalmi felszabadulásáért harcoló lengyel ellenállási szervezetek katonai tevékenységének — területi — bemutatására vállalkozott.

A könyv (*A Népi Gárda és a Népi Hadsereg egységei 1942—1945*) szerkezetét tekintve három részből áll. Az első részben a szerző bemutatja a Népi Gárda (Gwardia Ludowa) és a Népi Hadsereg (Armia Ludowa) egységeinek politikai-társadalmi genézisét, a *másodikban* a Népi Gárda és a Népi Hadsereg egyes egységeinek megalakulását, fejlődését, általános tevékenységét, illetve tevékenységi területét ismerteti, s végül a *harmadik* részben összegezi a Népi Gárda, valamint a Népi Hadsereg egységeinek a megszállók ellen folytatott harci és diverzans tevékenysége jelentőségét.

A fegyveres harc szervezése, a baloldal vezette partizánháború belső, társadalmi feltételeinek vizsgálatánál a szerző nagy figyelmet szentel a politikai

pártok, mindenekelőtt a Lengyel Munkáspárt harci programjának az elemzésére. Könyvében részletesen szól arról, hogy a Lengyel Munkáspárt nagyon helyesen a hazafias, haladó, a függetlenségi harcok hagyományaihoz nyúlt vissza, programjában megfogalmazta a megszállók elleni harc, valamint Lengyelország nemzeti, egyben társadalmi felszabadításáért vívott politikai s fegyveres harc összekapcsolásának szükségességét.

A politikai előzmények elemzése után a szerző ismerteti a Lengyel Munkáspárt által létrehozott fegyveres alakulatok arculatát, kitérve a szervező munka nehézségeire is. Az előkészületek után 1942 májusában kezdtek meg tevékenységüket a Népi Gárda főparancsnoksága által szervezett első egységek. A Népi Gárda első reguláris osztagának harci bevetése alkalmából, 1942. május 15-én, a Népi Gárda főparancsnoksága különparancsot adott ki. Ez a dokumentum döntő jelentőségű a Népi Gárda, majd a Népi Hadsereg partizán-tevékenységé-

nek meghatározása szempontjából. A parancs röviden összefoglalta a feladatokat és a partizán-tevékenység szinte minden formáját, ezért a megszállás alatt a Népi Gárda, később a Népi Hadsereg egységeinek gyakorlati útmutatója volt: „Gárdisták, Partizánok!... Közvetlen harci feladatok a közlekedési útvonalak megsemmisítése, a frontra irányuló ember- és hadianyagszállítás megzavarása, mindennemű katonai létesítmény és a hadsereg számára dolgozó üzem felszámolása, a rendőrségi és kisebb katonai osztagok szétverése, a távközlési hálózat megsemmisítése, a megszállók élelmiszerellátásának dezorganizációja és raktárainak megsemmisítése — általánosságban lépten-nyomon ártani a megszállóknak, állandóan nyugtalanítani, riadókézsültségben tartani, arra kényszeríteni, hogy egyre újabb és újabb egységeket vonjon ki a frontról háttországi biztonságának védelmére. Tevékenykedjétek bátran és könyörtelenül!”

A Lengyel Munkaspárt által életre hívott forradalmi katonai szervezet — a Népi Gárda — tevékenységének kezdete a baloldali erők vezette partizánháború kezdetét jelentette, amely lengyel földön 1943—1944 fordulóján bontakozott ki.

A Népi Gárda első egységeinek harci tevékenysége nagy visszhangot váltott ki. A fegyveres harcnak a Lengyel Munkaspárt és a Népi Gárda által meghirdetett jelszava megértésre talált, sok hívet szerzett és további harcra buzdított. Hatást gyakorolt a többi földalatti szervezet magatartására és aktivitására is. A Népi Gárda első osztagainak tevékenysége úttörő és egyben kísérleti jellegű volt. Harci és diverzáns tapasztalataik jelentették az alapot a megszállók elleni harc helyes módszereinek kidolgozásához.

A Népi Gárda fejlődésének folyamata az egyes időszakokban különbözőként alakult. 1942 májusától decemberéig, azaz a Népi Gárda megalakulásának és tevékenységének első évében, összesen 52 partizánegység szerveződött. Ezek egy része azonban nem tevékenykedett egész évben, 13 osztag különböző okokból megszűnt: egy részük felmorzsolódott az ellenség elleni egyenlőtlen harcban, némelyik meggyengült a folyamatos harcokban és így ezeket népesebb városokba vonták vissza és kisebb támadócsoportokká alakították át. Több osztagot átszerveztek.

A Népi Gárda intenzív fejlődésének időszaka 1943-ban következett be, ebben az időszakban 83 új egység alakult meg.

A szerző hangsúlyozza, hogy ez a fejlődés kétségtelenül a Lengyel Munkaspárt és a Népi Gárda főparancsnoksága szervezeti tapasztalatai gyarapodásának eredménye volt. Jelentős szerepet játszott ebben a Népi Gárda népszerűsége, melyet azzal vívott ki a társadalom körében, hogy a fasiszta megszállók terrorjával szemben védelemben részesítette a lakosságot.

A Népi Gárda létszámbeli fejlődéséhez hozzájárultak a hitlerista táborokból megszökött és a szervezethez csatlakozó szovjet hadifoglyok is. 1942—43-ban öntevékenyen szovjet csoportok alakultak, amelyek aztán a Népi Gárda kötelékébe kerültek. A vidéken, legtöbbször a parasztoknál rejtőző egyes szovjet katonák is beléptek a Népi Gárda soraiba.

1943 végére 68 partizánegység tevékenykedett, amelyek az Országos Nemzeti Tanács dekrétuma alapján a Népi Hadsereg részévé váltak. Ezen kívül 1944-ben, most már a Népi Hadsereg kötelékében, további 55 új egység és 16 harcászati magasabbegységet képező partizánbrigád alakult. 1942—1944 között a Népi Gárda és a Népi Hadsereg összesen 206 táborigazgató szervezetet. Az egyes osztagok létszáma általában néhánytól 100 főig terjedt, egyes esetekben száz főnél nagyobb harci egységekkel is találkozhatunk. A brigádok 150—2000 partizánt számláltak. A szerző szerint a lengyel ellenállási mozgalommal foglalkozó kutatók többsége a Népi Hadsereg erejét mintegy 60 ezer főre becsüli.

A megszállók elleni harc kibontakozása, megerősödése 1944 második felére esik, arra az időszakra, amikor a Népi Hadsereg a Szovjetunió területén működő Lengyel Partizántörzstől és a Vörös Hadsereg oldalán harcoló Lengyel Hadsereg Főparancsnokságától légi úton fegyvert, robbanóanyagot és kiképző tiszteket kapott. Ebben az időben igen sok önkéntes jelentkezett a Népi Hadseregbe, ekkor szervezték meg a nagyobb egységeket, az ún. brigádokat, amelyek tevékenységét egyeztetették a szovjet és a lengyel hadsereg parancsnokságának hadműveleti tevékenységével.

A Népi Hadsereg 1944 második felében igen jelentős diverziós-harci tevékenységet fejtett ki: 200 vasúti akciót hajtottak végre, melyek során 130 vonat repült a levegőbe, 120 esetben folytattak harcot a megszállók rendőri és katonai erőivel. Ebben az időszakban a partizánbrigádok 9 nagy ütközetet vívtak. 1942—1945 között a Népi Gárda és a Népi Hadsereg partizánosztagai a „harc a sínekért” jelszó szellemében összesen

több mint 750 akciót hajtottak végre. Garas adatai szerint ez a szám 530 megsemmisült szerelvényt, 100 felrobantott vagy megrongált vasúti hidat és viaduktot, 70 megsemmisített vagy megrongált vasútállomást vagy más vasúti berendezést és 50 megrongált fontos vonalszakaszt jelent. A Népi Gárda és Népi Hadsereg harci egységei 1942—1945 között 670 alkalommal csaptak össze, vívtak ütközetet a megszállók rendőri és katonai erőivel és kb. 900 fegyveres akciót hajtottak végre a német közigazgatási közegek ellen.

A Népi Gárda és a Népi Hadsereg tevékenysége igen nagy katonai és politikai jelentőséggel bírt. A szervezet különböző formában folytatott harca, de különösen a harci és diverzáns tevékenysége, nagy mértékben csökkentette a hitleristák háborús potenciálját. A megszállók jelentős veszteségeket szenvedtek emberben, felszerelésben, ennek kö-

vetkeztében arra kényszerültek, hogy komoly erőket vonjanak vissza a front-ról.

A Népi Gárda és a Népi Hadsereg politikai tevékenysége elősegítette a Bataliony Chłopskie (Parasztzászlóaljak), az Armia Krajowa (Honi Hadsereg), valamint a londoni emigráns kormány irányította más fegyveres szervezetek politikai arculatának átalakulását azzal, hogy ezen szervezetek sok tagját bevonta a demokratikus táborral való együttműködésbe. A Népi Gárda és a Népi Hadsereg tisztjei és katonái jelentős politikai munkát is végeztek; a városi és falusi tömegek körében népszerűsítették a Lengyel Munkáspárt politikai programját, ugyanakkor példát mutattak a fasiszta megszállók elleni harcban, egyik fontos bázisát alkották a felszabadulás utáni demokratikus átalakulási folyamatnak is.

Lagzi István

GAZSI JÓZSEF

FÉNYEK A BÖRZSÖNYBEN

(Zrinyi Katonai Kiadó—Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976. 236 o., 28 kép)

A magyarországi ellenállási mozgalomnak még igen sok kellően fel nem tárt, csak kevésé, vagy egyáltalán nem ismert területe van. A Görgey nevét viselő, zömében munkás- és egyetemista fiatalokból álló zászlóalj tevékenysége is egyik ilyen fehér foltja a magyarországi ellenállási mozgalomnak. Gazsi József hadtörténész hosszú, lelkiismeretes munkával, nagy számú dokumentum feltárásával, ma is élő kortársakkal, a zászlóalj volt tagjaival folytatott beszélgetésekkel igyekszik könyvében ezt a fehér foltot feltérképezni.

Miről szól a könyv?

1944 nyarán és őszén — az ország március 19-én bekövetkezett német megszállása, majd az október 15-i Szálasi-féle hatalomátvétel után — a magyarországi antifasiszta ellenállási mozgalom mind erőteljesebben bontakozott ki. Egyre többen döbbsentek rá (munkások és értelmiségiek — közöttük katonatisztek is), hogy az országot a biztos pusztulástól csak úgy lehet megmenteni, ha szembefordulnak a hitleri fasizmussal és a szabadságot a Vörös Hadsereggel vállalva, fegyveres harccal vívják ki.

A Magyar Kommunista Párt vezetésével, a kommunista ifjómunkások aktív

részvételével kiterelvényesülő ellenállási mozgalom szele az egyetemi ifjúságot is megérintette. Az egyetemeken antifasiszta ellenállási csoportok jöttek létre, újságokat adtak ki, röplapokat terjesztettek. Tevékenységükhöz az egyetemi nemzetőrszázadok révén igyekeztek szervezeti keretet biztosítani, ám a nyilasok a félkatonai szervezetet hamarosan feloszlatták. Az egyetemisták nehéz helyzetbe kerültek: a nyugatra való kitelepítés veszélye fenyegette őket. Ekkor alakult meg munkásfiatalokból és egyetemi hallgatókból a Görgey-zászlóalj, amely keretet és lehetőséget adott a szervezett antifasiszta ellenállási tevékenység kifejtésére.

A könyv egyik főszereplője, Mikó Zoltán vezérkari százados, 1944 szeptember óta vett részt a katonai ellenállásban és akkori szolgálati beosztása módját adta rá, hogy az antifasiszta fiatalokból egy látszólagos „fehér partizán” alakulatot szervezzen, amelyet majd a már felszabadított területeken a Vörös Hadsereg hátában vetnek be.

A hírhedt Prónay-különítmény részeként megalakult Görgey-zászlóalj kettős életet élt. Látszólag a későbbi „fehér partizán” tevékenységre készült, a való-